

JAKUB ŠKORPIL

NÁRODNÍ LISTOPAD

NEJEN SAMETOVÁ SIMULACE

Oslavy třicátého výročí listopadové revoluce zahájilo pražské Národní divadlo již 14. října, kdy na náměstí Václava Havla měla vernisáž dokumentární výstava historika Petra Blážka

Boj o klíčky (Národní divadlo 1989) a v Café NONA bylo uvedeno scénické čtení hry Petra Erbese *Tři smrti Martina Šmída* v režii Ondřeje Štefaňáka a podání herců Národního

SAMETOVÁ SIMULACE – Tribuna, koncept a dramaturgie Ondřeje Cihláře, projekt Národního divadla, VOSTO5 a 8lidí, 2019.

FOTO ARCHIV DIVADLA

divadla.¹⁾ Později následovala ještě výstava *Slavíme* v prostorách Café NONA a na různých místech (nejvýrazněji na „odpočívadle“ schodiště Nové scény, ale třeba i ve Stavovském divadle) byly instalovány tzv. Sametové arkády, neboli retro herní automaty s klasikami jako Tetris, nebo závodní Outrun, zaobalenými do zápletek přizpůsobených výročí. V druhém případě je potřeba dopravit Václava Havla klíčkováním mezi ostatními auty včas na prezidentskou volbu do Vladislavského sálu, v prvním skládáte „davy“ na Letenskou pláň. A k tomu všemu hrají 8-bitové verze tehdy frekventovaných „revolučních“ písní.

Jádro oslav však spočívalo v projektu *Sametová simulace*, v němž Národní divadlo spojilo síly se soubory VOSTO5 a 8lidí. Měl tři části, z nichž každá se odehrávala v jiném prostoru, a za každou stál jiný tým. Kromě nepochybné produkční náročnosti a výjimečnosti podobných kooperací více souborů v kontextu současného českého divadla, je *Sametová simulace* pozoruhodná faktem, že nejstarším z jejích autorů bylo v roce 1989 patnáct let a většina dokonce ještě nebyla na světě. Je tedy obzvlášť zajímavé

¹⁾ Reprízu čtení mělo 17. listopadu 2019, tedy přesně třicet let od události popisované v textu, protože součástí „životopisného“ dramatu o Ludvíku Zifčákově je mimo jiné přepis radiové komunikace zasahujících bezpečnostních složek.

vidět, co je na sametové revoluci zajímavá, jaká témata upřednostňují a jaká naopak upozadují. Protože nikdo z nich nebyl přímým účastníkem akce, je logické, že se v *Sametové simulaci* neobjevuje sentiment a hledání (ztracených) listopadových ideálů – v kterémžto duchu se nesla většina oficiálních vzpomínkových akcí – , ani revizionistické pátrání po temném pozadí, které vcelku překvapivě našlo uplatnění i v mainstreamovém diskursu v čele se seriálem HBO *Bez vědomí*. Tvůrci *Sametové simulace* berou listopad 1989 zcela vážně a nestaví se k němu parodicky jako o generaci starší Marek Najbrt, Pavel Klusák a Robert Geisler, kteří kdysi k pátému výročí revoluce připravili pod hlavičkou již neexistujícího Společenského oddílu Stereo v Divadle Archa „tříšť revolučních obrazů“ *Balkóny²⁾* a kteří ostatně nešetřili Václava Havla ani ve svém – již ale bez Pavla Klusáka uváděném – projektu *Kancelář Blaník*. Nejblíže jejich pojetí jsou asi Erbesovy *Tři smrti Martina Šmída*. Zde však humor spíše vyvěrá z nechtěné absurdity dobových dokumentů, ať už jsou jimi přepisy radiové konverzace bezpečnostních složek, nebo vázací akt Martina Zifčáka doplněný poniženou žádostí o přijetí k StB. I tak ale stojí za zmínku, že Erbes se na události kolem 17. listopadu dívá z pozice těch, kdo ho – alespoň podle svého tvrzení – udělali a řídili. Čili už v onom pomyslném prologu *Sametové simulace* je přítomno téma technologie moci.

²⁾ Vystupoval zde například studentský vůdce Šimon Pánek coby superhrdina a parodii neunikly ani další revoluční ikony.

Nikoli však v hanlivém slova smyslu jak ho spojujeme s pragmatiky a réalpolitiky všeho druhu. Tvůrci jsou spíše fascinováni – zejména v částech *Federál* a *Kabinet* – demokracií v čase nula, v čase svého zrodu. Okamžiky, kdy je starý pořádek za pomoci vlastních právních a institucionálních procesů rozkládán (*Federál*), a kdy jsou pořádky, principy a pravidla nová vytvářena téměř doslova na koleně a za běhu při jednání představitelů opozice s komunistickou mocí (*Kabinet*). Díl *Tribuna* pak prostřednictvím zvukové instalace a interaktivních dílen sleduje dynamiku a princip „práce s davem“ na pražské Letné.

Akcentován tedy není samotný bouřlivý moment revoluční změny, ale jeho demokratické naplňování. Není ani divu, že právě tohle je pro generaci vyrůstající a dospívající v časech, kdy se stále víc hovoří o krizi či dokonce konci demokracie, důležité.

Autorem konceptu a dramaturgem *Tribuny*, první části *Sametové simulace*, byl Ondřej Cihlár. Odehrávala se v Divadle Archa v rámci festivalu Akcent a měla formu „prostorové zážitkové instalace“. Co hodinu se v kavárně divadla sešlo kolem třiceti diváků a Cihlár jim v krátkosti vysvětlil, co můžou očekávat a jaká jsou – s trochou nadšáků – pravidla hry. Pak byli málokdy používaným zadním vchodem vpuštěni do velkého sálu Archy, který byl pro tuto příležitost zcela odstrojen a zbaven i obvyklé elevace. V naprosté tmě nejprve účastníci vyslechli z reproduktoru stručnou historii roku 1989, neboli přehled pozvolného rozpadu východního bloku. Šlo o nově nahraný text, který byl digitálně upraven tak, aby neustále přítomným

šumem, praskotem a poklesy hlasitosti připomínal režimem rušené vysílání Hlasu Ameriky či Svobodné Evropy. Poté se již na druhém konci sálu rozsvítil ústřední objekt instalace, jehož autory byli Jan Brejcha a Mikuláš Zika, čili sdružení Tabula Rasa. Ten sestával z velkého množství asi deset centimetrů širokých poloprůhledných umělohmotných pásů zavěšených od stropu sálu a dole symbolicky zatížených klíči. Na tyto pásy byly ve smyčce promítány záběry davu na prosincové letenské demonstraci. Když stál divák v sále, slyšel přes bouření davu odkudsi z dálky slova řečníků z tribuny na ochozu spartanského stadionu. Kouzlo a hlavní trik instalace tkvěly ovšem v tom, že pásy bylo dovoleno procházet. Zvukové hladiny projevů demonstrujících i mluvčích se vyrovnávaly, až – nikoli překvapivě – dominovala ta druhá. To když divák stál na druhém konci sálu před malou dobovou obrazovkou, na níž byly promítány detailní záběry z tribuny.

Instalace pochopitelně nemohla zprostředkovat zážitek ze stotisícové demonstrace probíhající v mraze a za sněžení, ale vcelku se jí dařilo v zhruba dvacetiminutové stopáži evokovat atmosféru takové události. I díky výběru úryvků z projevů navíc udržela optimální hladinu lehkého sentimentu (možná ze mě ale mluví pamětník), když došlo na legendární „v jednotě je síla“, minutu ticha za oběti režimu, či závěrečný Otčenáš, který po Václavu Malém opakovala celá Letenská pláň. Objevil se ale velmi kuriózní moment, který převaze sladkobolu zabránil. Z Ruzyně čerstvě propuštěný politický vězeň Jiří Ruml trochu rozechvěle promlouvá k davu a sděluje mu svůj úžas

a ohromení. Když zmíní, že včera ještě večeřel na Ruzyni, ovšem ne na letišti, ale ve vězení, ozve se nejprve skandované „*Hanba!*“, které však postupně překryje vzhladem k množství demonstrantů i příležitosti naprosto nepřipadná otázka „*Co jste měli?*“. Rumlova odpověď „*Já jsem na tom byl dobře; jsem na dietě, takže jsem měl bublaninu s kafem*“ vyprovokuje dav k – ne zrovna logickému – pokřiku „*Ať si to jí Štěpán! Štěpánovi dietu!*“ a pasáž vrcholí již zcela patafyzickým zvoláním „*Bublaninu na Hrad!*“

Po skončení instalace se otevřely dveře a diváci se přesunuli do chodby mezi malým a velkým sálem (tedy do míst, kudy se běžně vstupuje do hlavního sálu). Zde si mohli u dvou typických mániček za doprovodu undergroundové hudby linoucí se z kazetáku vytisknout na ručním lisu plakát kombinující československou vlajku s číslem 30, či u dvojice již zcela současných slečen nechat vyrobit „placku“ s motivem vystřiženým z časopisu. Mezi tím se proplétají Ondřej Cihlář s Petrem Prokopem a nabízejí exponáty z prodejní výstavy dobových revolučních plakátů. Pro běžného diváka jde o vcelku milý dojezd; jako součást edukativního školního programu – k dispozici jsou pracovní listy s návody k diskusi ve třídě apod. – je to jistě vítané zpestření.

Kdo dobře plánoval, mohl v jednom dni stihnout jak *Tribunu*, tak druhou část projektu **Federál**, která se odehrávala „na místě činu“, tedy ve velké zasedací místnosti Nové budovy Národního muzea, dříve Federálního shromáždění ČSSR. Autorem konceptu *Federálu* je sdružení 8lidí, které si ke spolupráci přizvalo okolo třiceti

účinkujících, vesměs rekrutovaných z čerstvých absolventů i studentů různých ročníků Katedry alternativního divadla DAMU. Spolu s nimi (protože členové 8lidí, ač většinově neherci, ve svých projektech vystupují) pak zrekonstruovali celkem šest poslaneckých schůzí, konkrétně období mezi schůzí šestnáctou, která se konala 29. 11. 1989 a zahájilo ji „Projednání prohlášení Federálního shromáždění ČSSR k současné vnitropolitické situaci“, a slavnostní dvacátou první z pátku 29. 12. 1989, na které byl zvolen prezidentem Československa Václav Havel.

Samozřejmě že slovo „zrekonstruovali“ je použito ve výrazně nadneseném významu. Obsah šesti celodenních zasedání volených zástupců se v dramaturgickém zpracování 8lidí vejde do zhruba tří hodin. Nemáme tudíž co do činění s nápodobou, simulací v tom nejzákladnějším slova smyslu, ale s modelem, čili s redukovanou či zmenšenou verzí, využívajících typické znaky. Večer se tedy skládá z krátkých projevů komunistických i nekomunistických zástupců stran Národní fronty, které spíše jen demonstrují jejich základní pozice, a z připomenutí klíčových událostí jako bylo zřízení Vyšetřovací komise (zatím ještě čistě „parlamentní“³⁾), odvolání zdiskreditovaných poslanců (nejtvrdší kádry v čele s Jakešem, Bilakem a spol.), kooptace nových, představení nové vlády a konečně volby Václava

³⁾ Bod 2 v programu schůze ze středy 29. 11. 1989 nese název „Návrh ústavněprávních výborů obou sněmoven na zřízení společné komise sněmoven Federálního shromáždění a České národní rady pro dohled na vyšetřování událostí ze dne 17. listopadu 1989.“

Havla (jež je součástí projektu, ačkoli neprobíhala ve „Federálu“, ale ve Vladislavském sále).

Jednání Federálního shromáždění jsou v „dějinách“ sametové revoluce většinou opomíjena. S výjimkou naopak až příliš často připomínané jednohlasé volby prezidenta, zorchestrované Mariánem Čalfou. Přitom byli poslanci ve zcela unikátní situaci: jen pár set metrů od nich leželo Václavské náměstí, epicentrum všeho revolučního dění, a oni se přesto – uzavření v jednacím sále – dále snažili udržovat (byť i jen mezi sebou) zdání normalnosti a zákonitosti. Projevy zejména nekomunistických poslanců (jinak samozřejmě proěřených reprezentantů hry na stranický systém zvaný Národní fronta) jsou opatrné, jakoby jen testovali, jak silná je ještě totalitní moc a kam až se můžou odvážit a toto ne/osmělování a balancování je místy – samozřejmě z naší perspektivy „generálů po bitvě“ – až absurdně komické. Projekt chtěl původně zdůraznit právě situaci obležení a ptát se, zda a kdy je možné podlehnout tlaku ulice a podle jejího přání modifikovat zákonodárný proces. Tvůrci nakonec museli z dosti širokých plánů slevit a tak se ono venkovní dění projevilo jen přítomností „studentů“ rozdávajících letáky a oslovujících některé poslance (rozuměj přicházející diváky) v předsáli. V celkovém ruchu a zmatku se však dali snadno přehlédnout.

Základ projektu tak obrazně i doslova zůstal uvnitř sálu Federálního shromáždění; tento významný site-specific prvek byl pro úspěch klíčový. Scénografové Vendula a Honza Tomšů měli ulehčenou práci, protože stačilo jen na „podium“ přidat tribunku pro předsedající, řečnický

*SAMETOVÁ SIMULACE – Federál, koncept a režie
8lidí, projekt Národního divadla, VOSTO5 a 8lidí,
2019.*

FOTO ARCHIV DIVADLA

a evidentně důkladněji připravených „výstupů“. S vtipky (namnoze pamětnickými) pomáhala především promítací plocha v čele sálu, na níž se primárně objevovaly záběry vystupujících a titulky dovysvětlující některé dnes již třeba ne zcela zřejmé skutečnosti. Během přestávek mezi zasedáními se tu ale objevila i legendární televizní kofátka (herci v sále i na jevišti během přestávek strnuli ve štronzu), nebo zde při hlasováních bylo vidět v retro počítačové grafice vyvedené nápisy „loading“ a upozornění „prosím, hlasujte pro“.

Z kategorie „připravené výstupy“ vzpomínám především na odvolávání a výslech Milouše Jakeše či projev Václava Klause k chystanému státnímu rozpočtu. V podání Bořka Joury byl Jakeš tragikomickou figurkou, která dokonce dokázala vzbudit až jakousi lítost, když si plenu stěžoval, jak ho ostatní vysoce postavení soudruzi nechali ve štychu a čirou náhodou si v pátek 17. listopadu vybrali dovolené, či zkrátka zmizeli z Prahy. I po svém odvolání zůstal Boura sedět stranou na jevišti na jednoduché židli a v pozici ukřivděného malého kluka pohledy či drobnými gesty komentoval dění. Zcela protikladnou figuru předvedl Denis Šafařík v roli Václava Klause přednášejícího svou ekonomickou vizi. Ten v jeho podání srší sebevědomím a je okouzlen sebou samým – nefalšovaný rétor a protagonista. Až po chvíli si lze uvědomit, že jen tak samolibě neřeční, ale přednáší báseň. Inscenátoři vybrali z Klausova

pultík a nechat asistentky obměňovat adventní věnec a pomalu zdobit stromek – nejen na znamení ubíhajícího času, ale také uvolňujících se poměrů. A v neposlední řadě osadit každou z dochovaných poslaneckých lavic jmenovkou reálného bývalého zastupitele podle dobového zasedacího pořádku.⁴⁾ Mezi diváky byli navíc za-

⁴⁾ Mě osud dopřál „kovaného soudruha“ – RSDR. Jozefa Lenárta, předsedu vlády v letech 1963-1968 a především velkého „normalizátora“. V okamžiku kdy byl Lenárt spolu s ostatními zdiskreditovanými funkcionáři poslanecké funkce zbaven, jsem zaváhal, zda nedodržet hru a sál opustit. Nakonec jsem se spokojil pouze s tím, že jsem svoji „jmenovku“ sklopil.

míchání účinkující, takže ideálně by si návštěvník nikdy neměl být jistý, kdy se jeho soused zvedne a půjde přednést svůj příspěvek. Pravda ovšem je, že diváci si většinou na představení nenosí desky s připravenými projevy, takže budoucí řečníky nebylo až tak těžké odhalit. Nemluvě pak o tom, že měli narežirované i drobné akce, kdy se například v auditoru různé shlukovali a debatovali, či i jinak reagovali na průběh dění.

Kdyby autoři spolehli jen na rekonstrukci, tedy prostý výběr z diskusních příspěvků jednotlivých jednacích dní, asi by sotva udrželi pozornost po celý večer. Museli tak sáhnout nejen po jejich výrazné úpravě, ale přidat navrch i několik vtipků

celkem tři a půl hodinového projevu (jak nakonec něváhal upozornit promítnutý titulček) charakteristické větné obraty a spojení a poskládali je do jednoduchých veršů. Tento působivý nápad výborně podtrhl Klausovo histriónství a sebeopájení.⁵⁾ To jsou však jen dva příklady, kdy účinkující museli více hrát a představují víceméně výjimky. Blíží totiž i zde, stejně jako v jiných projektech, například *Press paradoxu*⁶⁾, spoléhá na jistou insitnost provedení. *Federál* není perfektní ani ve zpodobnění historických postav, ani v dobových kostýmech a nakonec jsou dosti nevyrovnané i jednotlivé „herecké“ výkony. Což však nijak nevadí. Je to hra, na níž je potřeba přistoupit a tím se stát spoluhráčem. A zároveň nevtíravý způsob jak diváka aktivizovat a na věci zaangažovat.

Se závěrečnou částí nazvanou **Kabinet**, kterou na Nové scéně Národního divadla režíroval Jiří Havelka, spojuje *Federál* Václav Havel v podání Roberta Mikluše. Ve Federálním shromáždění se objevil až na samém konci, aby složil slavnostní slib a pronesl krátký projev; v *Kabinetu* mu naopak patřila hlavní role a prakticky neopustil jeviště. Dramaturgové Marta Ljubková s Petrem Prokopem totiž vyšli z knihy Vladimíra Hanzela *Zrychlený tep dějin (Reálné drama o deseti*

⁵⁾ poznámka redakce: Příbuzným žánrem byly už „zlomky z opery“ nazvané *Jsmě zvláštní zauzlinou bytí*, předvedené v pražské Redutě na Salónu SADistů v roce 1992. Hudbu složil Miki Jelínek a libreto z projevu Václava Havla napsal Karel Steigerwald. Noty i libreto vyšly v SADu 7/1992.

⁶⁾ O inscenaci jsem psal v SADu 3/2019 (*Simulace skutečnosti Anny Klimešové*).

SAMETOVÁ SIMULACE – Kabinet, režie Jiří Havelka, projekt Národního divadla, VOSTO5 a Blidi, 2019. Robert Mikluš (Václav Havel), Václav Němec (Šimon Pánek), Vladislav Beneš (Ladislav Adamec) a Martin Veliký (Marian Čalfa)

FOTO ARCHIV DIVADLA

jednáních), která obsahuje přepisy pracovních schůzek mezi delegací Občanského fóra v čele s Havlem a delegací vlády ČSSR a Národní fronty ČSSR probíhajících od 26. listopadu do 9. prosince 1989.

Kabinet je projekt v mnohém přímo protikladný *Federálu*. Nese označení „oživlá umělecká instalace“ a staví naopak na co nejpresnější nápodobě. Do skleněné „vitřiny“ na jevišti Nové scény tak vstupují co možná nejvěrnější repliky historických postav, a to jak kostýmové (nechybí legendární Havlův svetr apod.), tak co do fyzické

podoby. Zde výraznou měrou napomáhá vlásenkářská a maskérská práce.⁷⁾ O maximální verismus (aniž by ale sklouzli k parodii) se protagonisté snažili i co do řečového projevu, a zejména zmíněný Robert Mikluš uchováající po zhruba tři hodiny bez výpadku charakteristický havlovský témbor i dikci byl v tomto ohledu obdivuhodný.

Vitrína, v níž je jen podlouhlý stůl orientovaný svou užší stranou k divákům a dvě řady

⁷⁾ Pět svých profesionálních maskerek zapůjčila dokonce Česká televize.

židlí, je obehnána – jako někde na zámku nebo v muzeu – zdobenou červenou šňůrou; taktó vymezený prostor obchází Martina Preissová v roli Kustodky. Hned na začátku stanoví jasná pravidla: je zakázáno vstupovat do ohraničeného prostoru, je zakázáno krmit exponáty či jim podávat nápoje a je zapovězeno vstupovat do akce. Divák zato smí kdykoli změnit své místo, opouštět sál dle libosti a občerstvovat se jak v předsáli, tak v Café NONA, kam je zajištěn obrazový a zvukový přenos. Preissová také ohlašuje jednotlivá jednání,⁸⁾ představuje aktéry a krátce doplňuje i jejich polistopadové osudy. Dění uvnitř vitríny sleduje několik kamer, jejichž signál prochází živým střihem (s největší pravděpodobností pod vedením Jiřího Havelky) a výsledek je k vidění jak na plátně na jevišti, tak na obrazovce v předsáli (do Café NONA je přenášen jen zvuk).

K samotným schůzkám známým třeba z televizního zpracování v cyklu České století vlastně autoři mnoho nepřidávají. Hlavní kouzlo tak spočívá v rekonstrukci jejich atmosféry, čemuž napomáhá uzavření do relativně těsného prostoru, kam se obě delegace musí namačkat a který se s průběhem večera také plní cigaretovým kouřem. Díky velmi disciplinovanému projevu všech vystupujících, kteří zachovali naprostou vážnost a soustředění a vyvarovali se jakéhokoli pokusu o byť jen nejmenší ironii či parodii, se tak podařilo zprostředkovat závažnost rozhovorů i nechtěně

komické momenty dané zprvu nervozitou obou skupin a později hektičností, když události nutily obě strany k okamžitým improvizacím. Do popředí zájmu se tak opět dostává mechanismus jednání a strategie dohody spočívající jak ve schopnosti kompromisu, tak i v pevném trvání na některých principech. Čili takové politické dovednosti a morální postoje, které jsou v dnešní utilitární době hledící především na okamžitý (osobní) zisk často nedostatkovým zbožím.

Rozdílnost obou delegací byla podtržena jejich obsazením. Stranu režimní zastupovali „herci a zaměstnanci Národního divadla“ v čele s Vladislavem Benešem v roli Ladislava Adamce, Davidem Matáskem jako Miroslavem Pavlem, Filipem Rajmontem jako Vasilém Mohoritou či Janem Tošovským představujícím Oskara Krejčího. Výjimkou – jistě úmyslnou a signifikantní – z tohoto principu byl Martin Veliký z Divadla v Dlouhé, který v závěru jako Marián Čalfa vystřídal odstoupivšího Adamce. Naproti nim (a to doslova) pak usedala delegace „zástupců nezávislých divadel“ vedená Robertem Miklušem (Václav Havel) a doplněná například René Levinským (Zdeněk Jičinský), Karlem F. Tománkem (Václav Komárek), Tomášem Jeřábkem (Petr Pithart), Stanislavem Majerem (Petr Miller), Ondřejem Cihlářem (Michael Kocáb) a dalšími. Ačkoli šlo o velice rozmanitý soubor, jehož součástí byli i neherci jako Daniel Kroupa či Karel Kratochvíl, podařilo se Havelkovi sladit je dohromady tak, že ve výkonech nebylo možné najít slabá místa a pozoruhodná byla především souhra a pečlivé soustředění všech zúčastněných.

■ Svého druhu dodatkem či bonusem k programu oslav a připomínání výročí sametové revoluce v Národním divadle bylo hostování „bratrského“ Slovenského národního divadla na Nové scéně dne 26. listopadu s inscenací **Dnes večer nehráme**. Jejím režisérem (a s „kolektivem“ i autorem) je Jiří Havelka a dramaturgyní Miriam Kičiňové asistoval Petr Erbes⁹⁾, další z tvůrčího týmu *Sametové simulace*.

Začíná se před oponou na záskokové divadelní zkoušce Ibsenova *Nepřítel lidu*. Snaživý mladý herec by si rád vše pořádně prošel, staří bardi by to zase co nejradši měli už za sebou a mezi tím pohlává nápodvědku, která tu nadhazuje text, tu odráží trochu vztekleté výlevy staršího herce. Jako komické číslo traktovanou scénu však náhle přeruší telefonát z Prahy. Milan prý vzkazuje, že čeští kolegové v reakci na zásah na Národní třídě vstoupili do stávk. Vystává otázka, jak se zachovat. Starší herci chtějí hrát, protože to je přece to pravé poslání herce, zatímco mladší se chtějí ke stávce připojit se zhruba stejným argumentem, jaký v té době použil v pražském Realistickém divadle Jiří Kodet, „*Celý život hrajeme jako blbci, tak jednou snad pro takovouhle věc můžeme nehrát.*“ Po rozhodnutí připojit se ke stávce jsou na předscénu přineseny židle a roztáhne se opona, která odhalí odstrojené jeviště: holé stěny, velké dveře kamsi do zákulisí, několik hasicích přístrojů atp. Herci v civilu se usadí na židle a Richard Stanke

⁸⁾ S tímto dvojím významem jednání politických a divadelních hraje ostatně už Hanzlova kniha, která také obsahuje opakující se „osoby a obsazení“.

⁹⁾ Z vyjádření Miriam Kičiňové na webu Slovenského národního divadla přitom vyplývá, že Erbes především spolupracoval s Havelkou na přípravě konceptu.

čte společné prohlášení. Herci začnou „besedovat s diváky“ a vypráví, mimo jiné, své zážitky z revolučních „spanilých jízd“ po slovenských městech. Do toho z publika vstupují „diváci“, kteří hercům vyjadřují podporu. Zpívá se píseň Ivana Hoffmana *Slúbili sme si lásku*, neoficiální hymna slovenského listopadu 1989.

Po čase se ale nálada mění. Mezi vstupy z publika se objevují první citáty z reálných anonymních dopisů, které přicházely do Národního divadla a jejichž obsah lze ve stručnosti shrnout do bohužel nestárnoucího argumentu: jste herci, berete královské peníze, tak hrajte a neradte. Z obdivovaných milácků národa se pomalu stávají otravové, kteří svou pravdou kazí ostatním pohodlí a klid na práci. Tak jako – ne náhodou se začalo zkouškou *Nepřítele lidu* – doktor Stockmann svým trváním na pravdě a svědomí ohrozí blahobyť celého městečka. Vcelku očekávatelný vývoj ale naruší překvapivý moment. Na jevišti náhle vtrhnou dívky, které před začátkem představení prodávaly programy a uváděly na místa a poté podávaly „besedujícími“ mikrofony. Ke své hanbě přiznávám, že mi vůbec nepřišlo divné, proč by s sebou SND vozilo na zájezd i uvaděčky. Teď však studentky VŠMU ovládly scénu a za halasného doprovodu písně skupiny *Score Revolution* s chytlavým refrénem „*There's a revolution coming*“, čili „*Přichází revoluce*“, zdemolují scénu. Co bylo až dosud možné považovat za součást odstrojeného jeviště Nové scény, se ukáže jako kašířka.¹⁰⁾

¹⁰⁾ Nedokážu bohužel posoudit, jak moc věrně kopíruje jeviště Slovenského národního divadla.

V rausi také přemůžou na jeviště se dostavivšího Jokera (Dominika Kavaschová ve velmi karnevalové masce), vrazí ho do bedny a po kouzelnickou rozříznou na dvě půle. Po akci se dívky ještě baví o protestech, a to jak těch minulých (rozuměj „novembrových“), tak současných, jakými je například klimatické Friday for future.

Tak jako scéna, rozpadá se v druhé půli i skladba inscenace. Opakují se vyčítavé vzkazy prostého lidu, přičemž není jisté – a v kontextu už na tom ani nezáleží – zda jsou z roku 1989 nebo 2019. Diváci v hledišti, jinak tedy členové sboru opery Národního divadla, zpívají s jasnou hrozbou národoveckou píseň *Aká si mi krásná zem*. Tu a tam, tak jako kdysi v roce 1989, sněží. Emília Vášáryová připomíná text z Honnegerova oratoria *Jana z Arku na hranici*, které recitovala na tribunách v roce 1989. Přidávají se i ostatní herci a až po chvíli nám dochází, že to, co říkají, a co zní tak autenticky, jsou nejen pasáže z nejrušnějších divadelních her (*Idiot, Marat Sade, Běsi, Dantonova smrt...*), ale třeba i část dopisu Milady Horákové na rozloučenou. Vrací se, teď již v plném kostýmování a „doopravdy“ i *Nepřítel lidu*. Doktor Stockmann (Emil Horváth) ve slavném monologu sděluje městečku pravdu o škodlivé vodě a je vykázán z města. Zavěsí se do své ženy, kterou představuje Emília Vášáryová, a oba pomalu kráčí v padajícím sněhu k horizontu, kde je vidět stylizovaný hřbitov s dominantním křížem. V publiku se zvedne muž, vyběhne na jeviště a na oba vystřelí.

Havelka s Erbesem (jakožto předpokládavným spoluautorem scénáře) využili v inscenaci

jednak vzpomínky přítomných herců a jednak mnohdy unikátní dobové dokumenty z archivu SND.¹¹⁾ Kromě Ondřeje Kovalu a Dominiky Kavaschové patří všichni herci k aktivním pamětníkům listopadu. To by opravňovalo k reálnému vzpomínání. Havelka na to jde ale trochu komplikovaněji: udržuje generační rozdělení z úvodní zkoušky *Nepřítele lidu*.¹²⁾ Vášáryová tak, alespoň v první pamětnické pasáži maskované za besedu s diváky, zůstává v roli starší opory souboru a jako aktivní revolucionářka vystupuje Dominika Kavaschová. Když pak líčí výpravu do jednoho z krajských měst, její vyprávění náhle převezme Vášáryová a z podání je patrné, že jde o osobní vzpomínku. Havelka jakoby se v tomto okamžiku ptal: co bylo autentické a co působilo autentičtěji? Když začne hovořit Vášáryová, jde o něco jiného, než když její vzpomínku tlumočila Kavaschová? Není ono tzv. osobní vyprávění jen další z rolí, kterou na sebe bere? A pokud herec hraje i svou vzpomínku, můžeme (a máme) mu věřit, když k nám promlouvá na náměstích? Hraje herec i tehdy, když tvrdí, že nehraje? Je to další z proměn Havelkova kdysi velmi oblíbeného ohledávání prŕníků reality a divadla a sledování momentů kdy přiznanou divadelnost paradoxně naruší umělost a přibližnost.

¹¹⁾ Například záznamy ze zkoušek obsahující i diskuse zda se přidat k protestům či situační hlášení agentů tajné policie.

¹²⁾ Jde mimochodem o reálnou inscenaci, která měla v SND premiéru v březnu 1989 a režíroval ji Lubomír Vajdička. Emília Vášáryová v ní hrála paní Stockmannovou.

Jiří Havelka a kol.: Dnes večer nehráme, režie J.Havelka, Slovenské národné divadlo, 2019. Dominika Kavaschová, František Kovár, Richard Stanke, Emil Horváth, Emília Vášáryová, Ingrid Timková a Ondrej Koval'

FOTO RADOVAN DRANGA

Má-li *Dnes večer nehráme* nějakou vadu, pak je to závěr, který bohužel doslovuje všechny rozehrané motivy a spojuje je do sladkobolné tečky. Emil Horváth s Emilií Vášáryovou jakožto nejvýraznější tváře listopadu 1989 jsou zde pomocí scény z *Nepřítelů lidu* jasně identifikováni s těmi, kteří říkají nepříjemnou pravdu a fungují tak jistě jako pars pro toto angažované části hereckého stavu.¹³⁾ Když jsou coby Stockmannovi vykázáni pohodlnější a přizpůsobivější většinou obce (ve smyslu polis i malého města), kráčí – jak už řečeno – zavěšeni jeden do druhého padající sněhem k hřbitovu na horizontu. A jako by nestačila tato poprava symbolická, ještě se na ně střílí. Přiznávám, že se možným interpretacím takto traktovaného závěru raději vzpírám. Jsou snad ideály listopadu 1989 něčím starým, umírající vznešenou ctností, sentimentální vzpomínkou? Je lepší je pohřbit a jít dál? Zastřelila snad jinou oběť nekompromisní pravdy, novináře Jána Kuciaka (protože jinak onen výstřel chápat snad ani na současném Slovensku nelze), pohodlná mlčící většina využívající se v nenávidných anony-mech, nebo ho nechal zabít svou domnělou mocí opojený mafiant? Jak je u Jiřího Havelky zvykem, kladla inscenace řadu zajímavých otázek po autentičnosti, po právu umělců říkat svůj názor jinak než prostřednictvím své práce atp. Možná byl tentokrát méně ironický, možná nedokázal, či se v „cizím“ prostředí neodvážil přistoupit k tématu

¹³⁾ Inscenace hraje – byť nijak explicitně – i s tím, že Richard Stanke byl nedávno jedním z hlavních protagonistů pravidelných demonstrací Za slušné Slovensko.

s dostačeným nadhledem.¹⁴⁾ Snaha vše uzavřít, zabalit a podtrhnout ve snadno přístupném a zapamatovatelném obrazu mu každopádně nesvědčí a nesluší.

SAMETOVÁ SIMULACE projekt Činohry Národního divadla, VOSTO5 a 8lidí

Tribuna, *dramaturgie a koncept Ondřej Cihlář, výtvarný koncept a realizace Jan Brejcha a Mikoláš Zik (Tabula Rasa), sound design Martin Tvrdý, video design Martin Bražina*, 26. a 27.11.2019 v Divadle Archa v rámci festivalu Akcent

Federál, *koncept a režie 8lidí, sound design Michal Cáb*, 27. a 29.11.2019 v Nové budově Národního muzea

Kabinet, *režie Jiří Havelka, dramaturgie Marta Ljubková a Petr Prokop, scéna Martin Černý, kostýmy Andrea Králová*, 30.11. a 1.12.2019 na Nové scéně Národního divadla

Jiří Havelka a kolektiv: Dnes večer nehráme, režie J.Havelka, dramaturgie Miriam Kičiňová, asistent dramaturgie Petr Erbes, scéna Lucia Škandíková, kostýmy Tereza Kopecká, Slovenské národné divadlo, premiéry 26. a 27.10.2019

redakce Karel Král

¹⁴⁾ V *Elitách*, své předchozí práci v SND, se Havelka nadhledu i ironie odvážil dostatečně. Jejich téma však bylo obecnější a obrazně i doslova řečeno „československé“. Jak lze soudit z recenzí Karla Krále a Martiny Ulmanové na jeho martinskou inscenaci *Zem památá* (SAD 6/2019) má Havelka v poslední době s rezistencí vůči sentimentu obecnější problém.